

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית
מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' כי-תצא תשע"ט | גליון מס' 152

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

הסליחות והשליח-ציבור

מדוע דוקא ימים אלו ימי רחמים ורצון? | מתי הזמן הראוי ביותר לאמירת הסליחות? ומה יעשה מי שקשה לו לומר בזמן המובחר? | האם מותר לומר סליחות בלילה קודם חצות? | מתי השפעת עת רצון בשאר מדינות העולם? | האם אבל יכול להיות שליח-ציבור לסליחות? | מי ראוי לשמש כשליח-ציבור לימים נוראים? | מיהו 'בעל תשובה' אמיתי?

והובאו דבריו במגן אברהם (סי' תקפא סק"א). ובספר מנורת המאור - להר"י אלנקאווה, לפני כשש מאות שנה - (פ"ב מתפילה, תיקון האשמורות) כתב שקמים כבר בחצות הלילה לומר הסליחות, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה: 'חצות לילה אקום להודות לך' (תהלים קיט סב). אך אין לומר סליחות בחצי הראשון של הלילה, כיון שאז מדת הדין שולטת בעולם, אך את תחילת הסליחות, "בן אדם, מה לך נרדם", ניתן לומר לפני חצות, והעיקר שאת הי"ג מידות צריך יאמר מחצות ואילך.

ומי שאין באפשרותו לאומרם באשמורת הבוקר, כגון חיילים, יוכלו לומר סליחות לפני תפילת מנחה. ואמנם בזוהר הקדוש (פרשת לך לך דצ"ה ע"ב, ובפרשת חיי שרה דקל"ה ע"ב, ובפרשת יתרו דפ"ח ע"ב) מבואר שבשעת מנחה שולטת מידת הדין בעולם, אבל מעשים בכל יום שאומרים ויודו ונפילת אפים במנחה, וכנראה שיש דרגות במידת הדין, ובעת מנחה אינה בתוקפה כל כך, ולכן אפשר לומר סליחות אחרי הצהריים, אבל בלילה, אחרי צאת הכוכבים, קודם חצות, אין לומר סליחות.

האם מותר לומר סליחות קודם חצות הלילה?

ואמנם הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קה) כתב שאפילו לדברי המקובלים, במקום אונס אין איסור לומר הסליחות בחצי הראשון של הלילה, אבל בתשובת רבי משה זכות - לפני כשלוש מאות וחמישים שנה - בשו"ת הרמ"ז (סי' ל') מקפיד מאד בדבר, שלא לומר סליחות בלילה לפני חצות, שאז הוא עת שליטת הדינים, 'מדבר באופל יהלוך' ח"ו, וזה קרוב מאד לקיצוץ בנטיעות, ולכן אם יש ציבור שאומרים סליחות לפני חצות הלילה, לא יצטרף עמהם. והגאון רבי משה פיינשטיין לא ראה דבריו ולכן הקיל בדבר, אבל למעשה צריכים להחמיר.

מתי השפעת עת רצון במדינות העולם?

בחוץ לארץ, יעשו בכל מקום כפי זמן חצות שלהם, כפי שכתב בשו"ת יהודה יעלה - למהר"י אסאד, מרבני הונגריה לפני כמאה וחמישים שנה - (או"ח סי' ח). ובספר מחשבות בעצה - מגדולי רבני ברדיטשוב, לפני כמאה וחמישים שנה - (בקונטרס פראות לחכמה סי' ח) כתב לחדש שהולכים תמיד לפי זמן חצות שבארץ ישראל, אפילו כגון באמריקה, תוניס, איטליה וכל המקומות, נקבע שם זמן חצות כפי ארץ ישראל. אבל זה חידוש, ולפי עיקר ההלכה הולכים

שאלה: מהו מקור מנהג הספרדים להתחיל לומר סליחות מתחילת חודש אלול? ומתי זמן אמירתם? ומי ראוי להיות שליח-ציבור? מדוע ימים אלו ימי רצון?

תשובה: כפי שהזכרנו בשבוע שעבר (גליון "עין יצחק" פר' שופטים, מס' 151), מקור מנהג זה הוא מדברי רבי יצחק בן גיאת (בספר מאה שערים, עמ' מג) שכתב בשם רב האי גאון: שמעתי שבמקצת מקומות נהגו לקום מראש חודש אלול לומר סליחות עד ערב יום הכיפורים. וכך מובא בטור ובשולחן ערוך (סימן תקפא ס"א).

בגמרא (יומא ד ע"ב) - וביתר הרחבה בדברי התוספות (בבא קמא פב ע"א ד"ה כד) - שמשה רבינו עלה למרום על ידי הענן, למחרת מתן תורה, למשך ארבעים יום, עד י"ז בתמוז, וכשירד ראה שעם ישראל עשו את העגל, עגל מסכה, כי טעו בחשבון וחשבו שעברו כבר ארבעים יום, ושבר את הלוחות. ואחר כך עלה בשנית למרום, בי"ח תמוז, לפייס את הקב"ה, וירד בכ"ט באב, שאז אמר לו הקדוש ברוך הוא: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" (שמות לד א), ושוב עלה בפעם השלישית בא' אלול כדי להביא את הלוחות השניות, וירד בי' בתשרי - יום הכפורים, שאז נתרצה הקדוש ברוך ישראל ואמר למשה: "סלחתי כדברך" (במדבר יד ט).

ומבואר בתנא דבי אליהו (זוטא פרשה ד, וכן במדרש תנחומא) שביום ירידת משה רבינו גזרו יום צום, כדי שלא ישלוט בהם היצר הרע ויטעו כמו בפעם הקודמת, ולמחרת השכימו כולם ועלו לפני הר סיני, ומשה רבינו בא לקראתם עם הלוחות, הם בוכים - ששמחו שהפעם לא טעו - ומשה בוכה לקראתם, עד שעלתה אותה בכייה למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה עליהם, ונשבע להם שתהא בכייה זו בכיית שמחה לדורות, ויהיה יום זה יום סליחה וכפרה ומחילת עוונות, עד סוף כל הדורות. וזה היה ביום הכיפורים. ולכן, מא' אלול, שהוא היום שמשה רבינו עלה למרום להביא את הלוחות, אומרים סליחות, עד יום הכיפורים, שאלו ימי רחמים.

מתי הזמן הראוי ביותר לאמירת הסליחות?

עיקר זמן אמירת הסליחות הוא באשמורת הבוקר, והוא בערך שעה לפני עלות השחר. ומבואר בגמרא (ע"ז ג' ע"ב) שהקב"ה שט בשמונה-עשר אלף עולמות בלילה, וכתב בספר המנהגים (אלול, ימי הסליחות) שבג' שעות אחרונות בבוקר הקב"ה שט בעולם הזה,

בכל מקום ומקום כפי חצות שלו. ומכל מקום המקיל יש לו על מי לסמוך.

היה פעם, כאשר הקהילה היהודית בארגנטינה רצו להצטרף לאמירת הסליחות יחד עם מרן זצ"ל דרך הלוויין, כשמרן היה אומר סליחות במוצ"ש בבית הכנסת 'היזדים' - וגם אנחנו ממשיכים את זה במוצ"ש בלוויין - וכאשר אצלינו חצות, אצלם בארגנטינה הוא תחילת הלילה, הרבה לפני חצות, ומרן התיר להם, כיון שלפי הפשט אין בזה איסור, וכל הבעיה היא לפי הקבלה, וכיון שבספר מחשבות בעצה הנ"ל הקיל בזה, אפשר לסמוך עליו, כדי לקרב את הרחוקים, שזה היה מוסיף להם הרבה. הצעירים היו באו באים, רואים את ארץ ישראל, רואים את מרן, רואים את בית הכנסת 'היזדים' מלא וגדוש, רואים התעוררות והתלהבות, זה היה מקרב אותם, לכן מרן הקיל להם, למרות שזה לפני חצות. אך באמת אם אין סיבה מיוחדת, יש להימנע.

האם אבל יכול להיות שליח-צבור לסליחות?

כאמור, ימים אלו הם ימי רצון. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק, או"ח סימן לב) נשאל לענין אבל בתוך י"ב חודש על אב ואם, או שלושים לשאר קרובים, האם רשאי להיות שליח-צבור בחודש אלול ועשרת ימי תשובה, לפי שמידת הדין היתה מתוחה עליו, שהרי היה אבל, ואין יעלה את תפילות הציבור לשמים בימי הדין האלו! והשיב כי אלו אינם ימי דין, אלא אדרבה, אלו ימי רחמים, ולכן האבל יכול להיות שליח-צבור גם בראש השנה ויום הכיפורים, וכל שכן בסליחות.

ובספר עיקרי הד"ט - לרבי דניאל טיראני - (או"ח סימן ג אות ט) כתב לענין אבל שאין לו לעלות בתוך השבעה, כי מבואר בגמרא (שבת דף קו ע"א): אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחים כולן, אחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה, ואין יעלה את תפילות הציבור לשמים! וכן כתב במסגרת השלחן (יו"ד סי' שפד ס"ג).

ובדברי מרן בשולחן ערוך (יו"ד שם) שכתב שרק אם אין מי שיהיה שליח-צבור, יכול האבל להיות שליח-צבור, משמע שלכתחילה אין לאבל להיות שליח-צבור. אולם המנהג הוא שאבל רשאי להיות שליח-צבור, וכן כתב בספר ערוך השולחן (סוף סי' שפד) שבדבר זה לא נהגו כהשו"ע. וכתב הרמ"א (יו"ד סוף סימן שעו) שעדיף שאבל יעלה כשליח-צבור מאשר אמירת הקדיש, שאמירת הקדיש נתקן למי שאינו יודע להתפלל ולהיות שליח-צבור, הרי ששליח-צבור חשוב יותר.

ובספר בית לחם יהודה (סי' שעו סק"ז) כתב לחלק בין אבל על אביו ואמו, לבין אבל על שאר קרובים. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רה) כתב שכל זה בזמנם שהשליח-צבור היה מתפלל וכולם שותקים ויוצאים ידי חובה מדין שומע כעונה, אבל בזמנינו שכל אחד ואחד מתפלל בעצמו ואומר הסליחות בעצמו, אין בזה כל חשש.

ההלכה והזהירות בכבוד האדם

ולמסקנת ההלכה, מי שהוא אבל מותר להיות שליח-צבור בכל התפילות, גם בימי הסליחות ובחגים. אצל בני אשכנז יש בזה מנהגים שונים, וכל אחד ינהג כפי עדתו, אך לבני ספרד, גם בראש השנה ויום הכיפורים, וכל שכן באמירת הסליחות, אבל רשאי להיות שליח-צבור, 'ברא מזכה אבא' (סנהדרין קד ע"א).

וצריך להיזהר מאד שלא לבייש פני חבירו ברבים, שאם עולה אבל להיות שליח-צבור, לא לבוא ולהורידו, ומי שבקי בהלכה יודע שיש על מה לסמוך, ויש בזה פוסקים לכאן ולכאן, ועל כן יש להיזהר מאד מאד שלא להעליב את מי שכבר עלה להיות שליח-צבור.

מי ראוי לשמש כשליח-צבור לימים נוראים?

לימי ראש השנה ויום הכיפורים, צריך לחפש שליח-צבור שיהיה אדם הגון, מלבד זה שהוא ירא שמים, שומר מצוות, שומר שבת כהלכתה, ולא די שיש לו קול נעים ויודע לנגן טוב, אלא צריך שיהיה אדם הגון. ובגמרא (תענית טז ע"א) מבואר שהשליח-צבור צריך שיהיה ביתו ריקם מעבירות. אם הוא שולח את בנו ללמוד במקומות מעורבים, בנים ובנות, ומה יעשה הנער ולא יחטא! אדם כזה אסור שיהיה שליח-צבור. אלא אם כן הוא לא ידע, ומתוך תמימותו שלח אותם לשם, ואחר כך אמרו לו 'מה שלחת את בניך למקום כזה שיש שם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, מחללי שבת, ויושבים שם מעורב?!', והוא, מסכן, לא ידע, וכבר אין לו מה לעשות, הוא כבר שלח אותם והתקלקלו, ככהאי גוונא יכול להיות שליח-צבור. אך אם הוא ידע, 'יודע את קונו ומתכוין למרוד בו' (עפ"י רש"י בראשית י, ט), ועם כל זה הוא שלח אותם למקומות כאלו, וחינכם לא לתורה ולמצוות, אסור שיהיה שליח-צבור. צריך להיות השליח-צבור אדם הגון, ירא שמים.

שליח-צבור בעל תשובה

מי שחזר בתשובה, שבעבר היה חילוני גמור ועשה כל העבירות שבתורה ויתכן שאף היה בבית הסוהר, כתב הר"י מיגאש (סימן צה) שבעל תשובה ראוי להיות שליח-צבור, ודוקא בתעניות צבור שהיו גוזרים על צבור בשביל איזו צרה ח"ו, כבצורת וכיו"ב, בזה בעל תשובה לא יהיה שליח-צבור, וכן כתב רב האי גאון, וכן משמע מדברי הרמב"ם שאת התנאים שצריך שהש"ץ יהיה ביתו ריקן מן העבירות ושלא יצא עליו שם רע בילדותו וכו', כתב בהלכות תעניות (פרק ד' הלכה ד'), ולא כתב דין זה בהלכות תפילה, ומשמע שבכל התפילות שבשאר ימות השנה, כשר להיות ש"ץ, ורק כשגוזרים על הציבור להתענות, אז צריך שיהיה ירא שמים מנעוריו ועד עתה. וכן כתב מהר"י אלגאזי בספר שלמי צבור (ע"ג ע"ב) שבעל תשובה כשר להיות ש"ץ בכל השנה, מלבד בתעניות-צבור. וכן משמע מתשובת הרשב"א (ח"א סי' רטו, והובא בבי"י סי' נח). גם המגן אברהם (סימן נג ס"ק ט) הביא בשם מהרש"ל (סימן כ) שכתב לחלק כן, שרק בתעניות שגזרו על הצבור צריכים לדקדק בכל המידות האמורות בשליח-צבור, אבל בשאר התפילות, אפילו בראש השנה ויום הכיפורים וכן בסליחות, יכול להיות שליח-צבור.

מיהו 'בעל תשובה' אמיתי?

אבל צריך לחפש ירא שמים שחזר בתשובה באמת. ומיהו בעל תשובה אמיתי? שמתבטל לחכמים, יודע שמקטנותם הם ישבו ולמדו תורה כל חייהם. ישנם כאלו שלמדו 5-10 שנים וכבר מחזיקים עצמם כ'רשכבה'ג'... צריכים לדעת שיש גדולי תורה, ומתבטלים לגדולי הדור, הולכים אחרי הפוסקים של גדולי הדור, וקובעים עתים לתורה. צריך להיות מחוברים לתורה, לקבוע עתים לתורה, בבוקר אחרי התפילה, בשבתות, בחגים, חול המועד, כמה שאפשר, 'חסוף ואכול' (עי' בגמרא עירובין נד ע"א). ובעל תשובה כזה צריך לעודד אותו, ואדרבה, מותר שיהיה שליח-צבור, כפי הדין, כשהוא בעל תשובה אמיתי.

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת'

ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות ©